

Demokratisk beredskap mot rasisme og antisemittisme

I år er det ti år siden terrorangrepet 22. juli 2011. Det er også 20 år siden det rasistisk motiverte drøpet på Benjamin Hermansen, og ikke mer enn halvannet år har gått siden terrorangrepet i Bærum 2019.

Å innlede med disse påminnelserne føles noe overdrevet, men det er likevel på sin plass. Denne artikkelen skal nemlig ikke handle om terrorhandlinger eller rasistisk motivert vold, men om hvordan skolen kan bidra i arbeidet med å bygge demokratiske holdninger og verdier hos sine elever. Et verktøy skolen kan ta i bruk i dette arbeidet er Dembra, en forkortelse for «Demokratisk beredskap mot rasisme og antisemittisme». I det følgende kan du lese om hva Dembra er og hvordan det kan tas i bruk for å støtte arbeidet skolen allerede gjør med å styrke nettopp elevenes demokratiske verdier og holdninger. Men først litt om bakgrunnen til dette verktøyet.

Bakgrunn

I januar 2011 kom rapporten «Det kan skje igjen», som et resultat av en arbeidsgruppe ledet av Inge Eidsvåg. Gruppens mål var å komme med forslag til hvordan skolen kunne være med å bekjempe antisemittisme og rasisme. Rapporten anbefalte blant annet kurs for lærere og igangsetting av et helhetlig pedagogisk program om antisemittisme og rasisme (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 64-65). Etter bestilling fra Utdanningsdirektoratet, på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet, ble Dembra opprettet i 2012. Målet ble formulert slik:

«... lærerne og skoleledelsen skal utvikle kunnskap og arbeidsmåter som kan brukes i opplæringen for å forebygge antisemittisme, rasisme og andre former for trakassering av minoriteter i skolen. Sentrale tema skal være demokratisk beredskap, interkulturelle problemstillinger og hvordan skolens demokratiske verdigrunnlag er nedfelt i læreplanene.» (Dembra, 2021)

De senere årene har Dembra blitt nevnt som tiltak i en rekke nasjonale handlingsplaner, blant annet i «Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme – Revisjon 2020» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2020), «Handlingsplan mot diskriminering av og hat mot muslimer 2020-2023» (Kulturdepartementet, 2020) og «Handlingsplan mot antisemittisme 2021-2023 – en videreføring» (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2021).

I dag er HL-senteret prosjektleder for den nasjonale satsningen, og tilbyr Dembra til alle

landets skoler i samarbeid med ARKIVET freds- og menneskerettighetscenter, Raftostiftelsen, Nansen Fredssenter, Falstadsenteret og Narviksenteret.

Hva er Dembra?

Når en skole velger å gjennomføre Dembra innebærer det å sette søkelys på selvrefleksjon, skolekultur og kompetanseheving. Gjennom 12 til 18 måneder får skolen tilgang på en egen veileder som støtter gjennomføringen av Dembra. Denne gjennomføringen består i korte trekk av en kartleggingsfase hvor skolens behov avdekkes. Her får alle ansatte og elever mulighet til å si noe om hvordan deres hverdag på skolen oppleves, blant annet ved å svare på en spørreundersøkelse. Kunnskapen som opparbeides i denne fasen legger grunnlag for den neste fasen, som innebærer at skolen selv velger et satsningsområde for sitt videre arbeid. Satsningsområdet varierer fra skole til skole, nettopp fordi alle skoler har egne utfordringer og ambisjoner. Eksempler kan være utenforskap på sosiale medier, et trygt samtalefellesskap i klasserommet, kritisk tenkning med undervisningsøkter på tvers av trinn eller lærerens bevisste

blending av ulike elevgrupper. Slik tilpasses arbeidet med Dembra til alt fra store byskoler til små bygdeskoler. Når satsningsområdet er valgt, utvikler skolen en plan med oversikt over både eksisterende og nye tiltak knyttet til satsningsområdet. Skolen kan ha mange tiltak eller prosjekter gående samtidig, uten at disse nødvendigvis har alle ansattes oppmerksomhet. En styrke ved Dembra-planen er nettopp at alle disse tiltakene og prosjektene settes inn i en større sammenheng basert på en helhetlig tankegang. Planen bidrar til å gi en oversikt over hvor nye tiltak bør settes inn, og eventuelt hvor tiltak bør tas ut. Til slutt evalueres planen og tiltakene som er satt i gang, slik at satsningen fortsetter lenge etter at skolens tid med veileder er over.

I løpet av perioden gjennomfører hele personalet flere økter med kompetanseheving. Fordi skolen selv bestemmer hva som skal være satsningsområdet deres, består ikke Dembra av et ferdig kurstilbud. Kompetansehevingsøkterne skreddersys til den enkelte skole etter behov. Dembra baserer seg heller ikke på én teori eller metode, men trekker veksler på forskning fra fagfeltene forebygging og skoleutvikling. For å oppsummere og

tilgjengeliggjøre denne innsikten er det utviklet fem prinsipper (Lenz & Nustad, 2016, s. 62).

Dembras fem prinsipper

De fem prinsippene er ment som et verktøy i skolehverdagen som lett skal kunne tas i bruk av lærere og skoleledere for å se egen praksis i et nytt perspektiv. De fem prinsippene er:

- Inkludering og deltakelse
- Kunnskap og kritisk tenkning
- Mangfoldskompetanse
- Eierskap og forankring
- Skolen som helhet

De tre første handler i stor grad om hva, altså hva slags kunnskap skolens ansatte skal utstyres med. Her finner vi blant annet arbeid med demokratiforståelse, myndiggjøring og mangfold. De to siste prinsippene handler mer om hvordan arbeidet med Dembra og i skolen generelt bør gjøres. I korte trekk handler dette om at utviklingsprosessen som skjer gjennom deltakelse i Dembra må drives av skolen selv og at skolens ansatte må ha eierskap til arbeidet (Lenz & Steen Andersen, u.å.). Å skape en slik «bottom-up»-strategi er i tråd med utviklingsteori for å lykkes med endring (Nordby & Adalberon, 2016). I tillegg bør også det som påvirker elevene utenfor skolens geografiske og tidsavgrensede områder inkluderes i arbeidet. Det kan for eksempel tilsi at man bør involvere fritidsklubber eller foreldre (Lenz & Steen Andersen, u.å.).

Disse prinsippene samsvarer svært godt med Kunnskapsløftet 2020, bedre kjent som Fagfornyelsen. I kapittel 1.6 av læreplanens

overordnede del, som favner verdier og prinsipper for grunnopplæringen, finner vi at «Skolen skal fremme demokratiske verdier og holdninger som motvekt mot fordommer og diskriminering.» (Utdanningsdirektoratet, 2020). Denne formuleringen fremhever hva slags forhold skolen skal ha til det forebyggende elementet av sitt arbeid, og stemmer godt overens med grunnverdiene i Dembra.

Skolen som forebyggende arena

Det er viktig å huske på at skolens mandat ikke først og fremst handler om å være en forebyggende samfunnsaktør. Likevel er det nyttig å se skolens virke og Dembra i et kriminalitetsforebyggende perspektiv. Helt sentralt i dette perspektivet står inndelingen av forebyggende arbeid i primærforebygging, sekundærforebygging og tertiærforebygging. Kort sagt handler primærforebygging om tiltak knyttet til hele eller store deler av befolkningen for å tilrettelegge for at vi aldri vil oppleve kriminalitet innenfor det aktuelle området. Sekundærforebygging er i større grad rettet mot dem man anser for å befinne seg i risikogrupper, for å hindre kriminelle handlinger fra disse gruppene i fremtiden. Tertiærforebygging handler om å hindre at personer eller grupper som tidligere har gjort noe kriminelt, skal gjøre det igjen (Brantingham & Faust, 1976, s. 290).

Skolen har ingen plass i det sekundærforebyggende eller tertiærforebyggende arbeidet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Derimot er det nyttig å se skolens verdi- og holdningsskapende arbeid i lys av det primærforebyggende perspektivet. Ved å vektlegge skolens mandat om å styrke blant annet demokrati og menneskeverd, kan skolen bi-

dra til å hindre at barn og ungdom henvender seg til miljøer hvor vold regnes som et legitimt virkemiddel for å oppnå et mål (Lenz, 2020).

Begrepet «resiliens», som er hentet fra psykologien, handler om hvordan den enkelte takler utfordringer og påkjenninger, og deres evner til å vende tilbake etter motgang (Bonnell et. al., 2011, s. 10). Lenz (2020) bruker begrepet for å beskrive motstandsdyktigheten som skolen bør strebe etter å øve opp i sine elever. Det er lett å se koblinger mellom begrepet resiliens og beredskapsbegrepet, som b-en i Dembra står for. Begge handler nettopp om hvordan vi reagerer i ulike situasjoner og overfor ulike utfordringer. Resiliens legger opp til at vi bør lære å takle utfordrende situasjoner på en konstruktiv måte. Demokratisk beredskap tilsier at vi bør lære å møte utfordringer med en form for demokratisk ryggmargsrefleks, slik at vår første innskyttelse blir å reagere på utfordringene vi stilles overfor med et demokratisk blikk. Det er nettopp denne evnen skolen står i en særposisjon til å foredle, og som lærerkollegier landet over får mulighet til å fordype seg i ved å bli en Dembra-skole.

Dembra for fremtiden

Rapporten som i 2011 trigget utviklingen av Dembra har på mange måter fått sine anbefalinger oppfylt. Dembra tilbys nå som et verktøy for å jobbe helhetlig og systematisk med hele kollegiets kompetanse og selvrefleksjon. I senere tid har også lokalsamfunn, foreldregrupper, fritidsaktiviteter og digitale møteplasser fått en stadig viktigere rolle i det helhetlige arbeidet. Sentralt står et grunnleggende spørsmål: «Hvordan kan jeg bidra til å gjøre samfunnet til et bedre sted?». Ved å jobbe med inkludering av alle elever og ansatte hver dag, bidrar nettopp skolen til å bygge demokratiske verdier og holdninger, og på denne måten forebygge fordommer og diskriminering.

Ta kontakt med ditt nærmeste freds- og menneskerettighetscenter for å finne ut hvilke muligheter som finnes for skoler i ditt område, eller les mer på www.dembra.no.

Referanser

Bonnell, J., Copestake, P., Kerr, D., Rowena, P., Reed, C., Salter, R., Sarwar, S., og Sheikh, S. (2011). Teaching approaches that help to build resilience to extremism among young people (Research Report DFE-RR119). Hentet fra https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/182675/DFE-RR119.pdf
Brantingham, P. J. & Faust F. L. (1976). A conceptual Model of Crime Prevention. *Crime and Delinquency*, 22(3), 284-296
Dembra. (2021). Om Dembra. Hentet fra <https://dembra.no/no/om-dembra/>
Justis- og beredskapsdepartementet. (2020). Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme: Revisjon 2020. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/a7b49e7bffa4130a8ab9d6c2036596a/handlingsplan-mot-radikaliserings-og-voldelig-ekstremisme-2020-web.pdf>
Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2021). Handlingsplan mot antisemittisme 2021-2023 – en videreføring. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/9c3f6754f04844da971a26331b732b3f/209394-antisemittisme-web.pdf>
Kulturdepartementet. (2020). Handlingsplan mot diskriminering av og hat mot muslimer 2020-2023.

Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/b2a6fd21c6a94bae83d5a3425593da30/handlingsplan-mot-diskriminering-av-og-hat-mot-muslimer-2020-2023.pdf>
Kunnskapsdepartementet. (2011). Det kan skje igjen: Rapport fra Kunnskapsdepartementets arbeidsgruppe om antisemittisme og rasisme i skolen. Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/v edlegg/grunnskole/eidsvagtvalget/eidsvagt_rapport_det_kan_skje_igjen.pdf
Lenz, C. (2020, 19.11.). Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. Hentet fra <https://www.utdanningsnytt.no/ekstremisme-ensomhet-fagartikkel/forebygging-av-radikaliserings-og-voldelig-ekstremisme/261081>
Lenz, C. & Nustad, P. (2016). Teoretisk og faglig forankring av Dembra. Faglige perspektiver på demokrati og forebygging av gruppefientlighet i skolen, 48-65
Lenz, C. & Steen Andersen, I. (u.å.) Demokrati, medborgerskap og kritisk tenkning: Demokrati som forebygging. Hentet fra <https://dembra.no/no/utema/demokrati-medborgerskap-kritisk-tenkning/?fane=om-temaet&trekk=1>
Nordby, S. A. & Adalberon, E. (2016). Skoleutvikling – en mulighet til forbedring eller bortkastet tid? Bedre skole, 2016(4). Hentet fra <https://utdanningsforskning.no/artikler/2016/skoleutvikling-en-mulighet-til>

INGUNN TØNNEVOLD HANSEN

ARKIVET FREDS- OG MENNESKERETTIGHETSSENTER

FORMIDLER, DEMBRA-KOORDINATOR, REGION SØR

